

DE NIEUWE KRONIEK

Uitgave
Oudheidkamer
Tiel
en Omstreken

Tweede jaargang, nummer 3, april 2011

Inhoudsopgave

110 jaar Oudheidkamer... een terugblik	3
Tiel heeft ook een varend monument	9
rubriek De Marsch en de molen	15
rubriek Schijnwerper op... Toos Groen	17
Tielse voetbal gloriejaren	20
rubriek Nieuws van het Regionaal Archief Rivierenland	29
Klaas Beutener vertelt verder...	31
rubriek 'Uit de vlooienklap'	35
Het is een 'plaatje'	37

Zaterdag 14 mei viert onze vereniging haar 22e lustrum. Alle leden zijn van harte welkom. Meld uw komst wel even aan met het antwoordkaartje dat u bij de uitnodiging ontving of stuur een mail naar willem.rijneke@wxs.nl Graag tot ziens op 14 mei.

Aan deze éénmalig extra dikke lustrum-kroniek werkten mee:

Jan Willem Akkerman, Klaas Beutener, Jan Bouwhuis, Dick Buijs, Dick van Ommeren, Ella Kok-Majewska, Henk van den Hoofdakker, Gert de Kruijff, Bert Leenders, Peter Schipper en Willem Rijneke.

Rectificatie

De foto onderaan bladzijde 12 in de vorige uitgave, is niet afkomstig uit het archief van Kees de Weerd, maar werd ter beschikking gesteld door de zoon van badmeester Ko Keijman, die eveneens Ko heet.

110 jaar Oudheidkamer... een terugblik

Door Bert Leenders

De eerste plannen om in Tiel een Oudheidkamer op te richten dateren van het jaar 1900. Daarvoor was echter – zo meenden de plannemakers – een geschikte lokaliteit nodig. Deze ruimte was niet alleen nodig om te vergaderen maar vooral om te verzamelen spullen met een historische waarde op te slaan. Die ruimte werd in 1901 gevonden in de Appelenburg, het herenhuis op de hoek van het Hoogeinde en de Sint Walburgstraat. De vereniging kon dus worden opgericht en op 13 mei 1901 werd de eerste algemene vergadering gehouden.

De grote motor achter de nieuwe vereniging was J.A. Heuff, een enthousiast amateurhistoricus. De heer Heuff is vooral bekend onder zijn schrijvers pseudoniem Huf van Buren. Een straat in Tiel draagt zijn naam. Heuff werd de eerste voorzitter en bleef dat tot zijn onverwachte dood op 67 jarige leeftijd in 1910. Het werkgebied van de vereniging is nooit precies bepaald, maar omdat de meeste andere historische verenigingen in de regio toen nog niet bestonden, reikte dit ver. Die regionale focus blijkt ook uit de samenstelling van het eerste bestuur. We treffen mensen aan uit Lienden, Ommeren, Wamel en Waardenburg. Het waren vooral heren uit de gegoede stand.

Een uitzondering hierop vormde een smid uit Aalst (een buurtschap van Ochten), maar die had meer dan gewone belangstelling voor geschiedenis en archeologie. Hij, C.J. Brenkman was bezielde van geschiedenis en een verwoed amateurarcheoloog. Het activiteitenprogram-

Archief: Jan Bouwhuis

ma van de vereniging verschilde enorm van het huidige programma. Hoofddoel was het aankopen of anderszins in eigendom of beheer krijgen van een museale collectie, die betrekking had op de geschiedenis van stad en streek. De eerste statuten laten hierover geen misverstand bestaan: “De Vereniging Oudheidkamer is een zedelijk lichaam, dat op 13 mei 1901 opgericht en gevestigd is te Tiel, en zich ten doel stelt het opsporen, verzamelen, bewaren en ten toon stellen van voorwerpen die hier volgens het bestuur voor in aanmerking komen”. De jaarlijkse contributie bedroeg in 1901 een gulden per jaar. In koopkracht was dit niet zo veel meer dan de zestien euro die nu als jaarlijkse bijdrage gevraagd wordt. Door het ontbreken van grote delen van het archief weten we weinig over de eerste jaren. Het lijkt er op dat de Oudheidkamer geen lezingenprogramma kende, wel gingen men een keer per jaar op excursie. Meestal werd dit gecombineerd met een jaarvergadering. Die werd dan op een historisch bezienswaardige plek ergens in de wijde omgeving gehouden.. Na de vergadering werd de betreffende locatie bezichtigd. Tijdens de jaarvergadering werden zo nodig nieuwe bestuursleden gekozen, werd verslag gedaan van nieuwe aanwinsten en was er een rondvraag. Reserves had de vereniging nauwelijks. Wanneer dat nodig was, trokken vermogende leden zelf de portefeuille.

Er waren tot Wereldoorlog II geen werkgroepen. Het bestuur organiseerde en subsidieerde opgravingen en verzamelde voor stad en streek belangrijke objecten. Die werden opgesteld in de benedenverdieping van een pand aan de Westluidense straat dat toebehoorde aan de Tielse industrieel Spoorenberg. De collectie groeide door giften, aankopen en opgravingen snel. Prins Hendrik kwam in de beginjaren ooit de collecties bekijken. In de loop van 1928

Kijkje in de Oudheidkamer aan de Agnietenstraat.

werd het pand verkocht en moest omgezien worden naar een andere opberg- en expositieruimte. Omdat de meeste leden lid waren van de ‘Groote Societeit’, lukte het om de grote voorzaal op de eerste verdieping te huren en in te richten als museum. Op 14 september 1928 vond de plechtige opening plaats. Uit de openingswoorden van voorzitter Top blijkt dat de zaal veel weg had van een volle stijkkamer uit een vorige periode. De nieuwe museumlocatie gaf de vereniging aanvankelijk een geweldige kick. Financieel ging het mede vanwege het toegenomen museumbezoek en een hervatte jaarlijkse subsidie van de Nutsspaarbank voor de wind. Dat zou niet lang duren. De crisisjaren en vooral het vertrek van de rechtbank in 1938 zorgden voor een forse uitstroom van leden. Met veel kunst en vliegwerk lukt het om de crisis- en de daaropvolgende oorlogsjaren door te komen, totdat ook het sociëteitsgebouw eind 1944 en begin 1945 ten prooi viel aan de Engelse bombardementen op Tiel. Ook het oude stadhuis aan de Vleesstraat, waar een deel van de collectie in veiligheid was gebracht, werd totaal vernield. De Oudheidkamer was weer terug bij af! Een lege kas, vrijwel de gehele collectie kwijt en rond de dertig leden, dat was de situatie direct na de oorlog. Na de oor-

log waren er eerst andere prioriteiten dan de opbouw van een museum. De Oudheidkamer leefde een sluimerend bestaan. Dat veranderde in de vijftiger jaren. In 1955 werd een nieuw bestuur gekozen. Van de ‘Maatschappij tot Financiering van het Nationaal Herstel’ ontving de vereniging een startkapitaal van 4219 gulden (= 1914 euro). Een oproep van het bestuur aan de vooroorlogse leden om leden en donateurs te werven werd een daverend succes. De 28 leden brachten dertig nieuwe leden en 12 donateurs bijeen. Naast wederopbouw van de museale collectie begon het bestuur nu ook met het organiseren van lezingen. Plaats van samenkomst was de bovenzaal van De Beurs aan het Korenbeursplein. De eerste lezing werd gegeven door mej. Dr. A. Hol, de auteur van het nog steeds bekende boek ‘De Betuwe’. De vereniging stond weer in de steigers. Het ontbreken van een ruimte voor de groeiende collectie werd echter een steeds groter probleem. Verschillende opties deden zich voor maar bleken om verschillende redenen toch niet snel te realiseren. De herbouw van de vooroorlogse stek, de sociëteit, vergde veel meer tijd dan gepland. Een andere optie, het oud-Burger Mannen- en

S.H. van der Zee (voorzitter), H. Donkersloot (secretaris) en P.W. Schipper (streekconservator) in het museum (ca. 1976)

Vrouwenhuis, bood ook geen soelaas omdat nieuwbouw voor de bewoners op Gasthuislinge ook steeds uitgesteld werd. Volgens de toenmalige secretaris Donkersloot lag het niet beschikbaar komen van een opslag en tentoonstellingsruimte vooral aan de gemeente. Eind 1960 informeerde de directeur Roerende Monumenten van het Rijk, de heer D.F. Lunsingh Scheurleer naar de stand van zaken met betrekking tot de huisvestingsproblematiek voor het museum. Secretaris Donkersloot van de Oudheidkamer antwoordde onder meer: “Het gaat in Tiel nog echt naar den ouden stijl; er komt maar zeer moeizaam iets tot stand, wat strikt genomen niet noodzakelijk is voor het dagelijks leven. Wel is de gemeente thans bezig met het vormen van een z.g. Cultuurraad. Zouden we dan toch wat cultuur in Tiel krijgen?”

Het aanbod van de gemeente om het museum voorlopig te huisvesten in een lokaal van de oude BLO-school aan de Agnietenstraat werd aanvankelijk afgewezen. Toen bleek dat het Oud Burger Mannen en Vrouwenhuis geen optie meer was, besloot het bestuur het aanbod uiteindelijk toch maar te accepteren. Op 14 september 1962 werd de oudheidkamer in de ruimte waar later eerst de bibliotheek en tot eind 2011 de studiezaal van het streekarchivaat / Regionaal Archief Rivierenland zou zijn, geopend. Het geëxposeerde materiaal bestond vooral uit bodenvondsten, herinneringen aan oude ambachten, een collectie kaarten en ansichtkaarten, schilderijen en curiosa. Het opknappen van de ruimte en de inrichting kon betaald worden uit eenmalige subsidies van Rijk, provincie en een particuliere stichting. De exploitatie moest uit eigen middelen betaald worden. Dat viel niet mee. In financieel opzicht was schraalhans keukenmeester bij de Oudheidkamer. De 150 leden betaalden een minimumcontributie van

f 2,50 (1,13 euro) per jaar. De bezoekers van het museum betaalden f 0,50. Echt storm liep het met de bezoekersaantallen niet. Niettemin slaagde men er in om via aankopen de collectie uit te breiden. Voor het dagelijks beheer en toezicht zorgde een gepensioneerde gemeenteambtenaar, de heer I.D. Blom. Als tegenprestatie kreeg hij een bescheiden kwartaalvergoeding. Eind 1962 namen vrijwilligers ieder een deel van de collectie van het museum onder zijn of haar hoede. Een andere vrijwilligster, mevrouw Steenis – Frans verzorgde de programmering van lezingen en excursies. Ondanks de zorgelijke financiële situatie wist de vereniging de collectie uit te breiden met vele, waaronder enkele bijzondere, stukken. Het accent van de vereniging verschoof in deze jaren van het verzamelen, beheren en tentoonstellen van museale stukken meer richting de belangstelling van de meeste leden. Dat deed men door lezingen, excursies en exposities aan te bieden. Naast onderwerpen over de lokale historie, archeologie en kunstnijverheid stonden ook regelmatig reisverslagen op het programma. De lijst van exposities in die jaren is niet alleen talrijk maar ook indrukwekkend. Secretaris H. Donkersloot was hierbij de grote stuwende kracht. Veelbetekenend is, dat men in Tiel in die tijd wel sprak over het museum van Donkersloot. In de jaren zeventig kreeg het museum door verhuizing naar de grote sociëteit voor het eerst een passende ruimte in een stijlvol gebouw. Het zou nog enkele jaren duren voordat het museum op 6 maart 1976 door burgemeester Broekens geopend werd. Voor het museum volgde nu een periode van groei en professio-

Hiernaast: Collage van foto's bij viering 100-jarig bestaan.

Foto: Jan Bouwhuis

nalisering. Peter Schipper werd aangesteld als streekconservator. Hij werd ondersteund door een groep medewerkers, die daar via regelingen voor gesubsidieerde arbeid konden werken. De bezoekers aantallen stegen en vele bijzondere tentoonstellingen werden georganiseerd. Gedurende zijn hele geschiedenis heeft de Oudheidkamer strijd gevoerd tegen afbraak van historisch waardevolle panden in de stad en de regio, behoud van het historisch stadsgezicht en een goede zorg voor het historisch erfgoed. Soms was de strijd tevergeefs en kreeg de kamer haar gelijk wanneer het kwaad al geschied was. Veel voor Tiel waardevolle gebouwen zijn in de naoorlogse jaren verdwenen en nog steeds blijkt dat het belang van de cultuurhistorie vaak moet wijken voor de korte termijnbelangen van de gemeente. In het land zijn talrijke voorbeelden waar het gemeentebestuur andere keuzes maakten. Dit vertaalt zich daar in een ook in toeristisch en economisch oogpunt grote aantrekkelijkheid.

In 1987 werd het streekmuseum door de gemeente Tiel overgenomen. De Oudheidkamer bleef tot in de 21e eeuw een belangrijke inbreng houden.

In de tachtiger jaren werd ook muziek een belangrijk programmapunt. De 'concerten in het museum' werden een begrip en ook tijdens de nieuwjaarsreceptie was een optreden van een muziekensemble een vaste traditie. De laatste jaren staat in het uitgebreide jaarprogramma steeds een land centraal. Hierbij wordt aandacht geschonken aan de geschiedenis, cultuur en de politieke ontwikkelingen van een land. Daarnaast zijn de Betuwse maaltijd, de jaarlijkse grote en kleine excursie en de nieuwjaarsreceptie vaste en gewaardeerde programma onderdelen. Het jaarprogramma begint steeds met een film, die betrekking heeft op het jaar-

Het huidige bestuur (Dhr. W. Aalders ontbreekt op de foto).

Foto: Dick Buijs

thema. Nieuw is ook de jaarlijkse vrijwilligersavond, die bedoeld is om de vele vrijwilligers van de vereniging te bedanken en te informeren over elkaars activiteiten. Dankzij een aanzienlijk legaat van Karel August Lebbink (21 februari 1899 – 16 mei 1990), kan het bestuur de leden veel bieden voor een betrekkelijk geringe contributie. De activiteiten van de verschillende werkgroepen kunnen hierdoor gesubsidieerd worden. Met name de archeologische werkgroep Bato en de Historische Werkgroep konden hierdoor veel voor de geschiedenis van stad en streek vastleggen en in het geval van de Historische Werkgroep via publicaties bekend maken. Vrijwel iedere historische vereniging heeft een eigen blad waarin meestal capita selecta uit de historie van het werkgebied beschreven worden. De Oudheidkamer miste tot 2009 dit medium. Toen nam het bestuur het initiatief voor een eigen magazine dat drie maal per jaar verschijnt. Oud journalist en auteur van diverse historische artikelen en boeken, Aad Nekeman legde de basis voor dit breed gewaardeerde tijd-

schrift, De Nieuwe Kroniek. Sinds medio 2010 vervult Bert Leenders de functie van eindredacteur. Steeds meer leden dragen bij aan een gevarieerd en aantrekkelijk tijdschrift.

In dit lustrumjaar is het aantal leden mede door een ledenwervingsactie van het bestuur gegroeid tot bijna vijfhonderd. De Oudheidkamer is een bloeiende vereniging voor iedereen met belangstelling voor de geschiedenis en cultuurhistorie van stad en streek. Het bestuur heeft alle vertrouwen in de toekomst.

Dit artikel is voor een belangrijk deel een zeer summiere samenvatting van het artikel 'Omkijken naar negentig jaar verenigingswerk' De geschiedenis van de vereniging Oudheidkamer, dat drs P.W. Schipper schreef voor 'TUSSEN TOVERLANTAARN EN TELETEKST, aspecten van Tiel en omstreken in de twintigste eeuw onder redactie van Dr. E.J.Th.A.M.A. Smit; jubileumboek uitgegeven door de vereniging oudheidkamer Tiel en Omstreken in 1991.

In het lustrumboek dat in september 2011 verschijnt, vindt u een beschrijving van de geschiedenis van de Historische werkgroep. Voor zover nog niet gebeurt, zal De Nieuwe Kroniek in een van de volgende nummers aandacht besteden aan de (geschiedenis) van de overige werkgroepen of organen van de vereniging.

Tiel heeft veel monumenten. Vrijwel allemaal zijn ze van steen. Een van de uitzonderingen hierop is de waalschokker Neeltje Jantje. In dit artikel vertellen we iets over de geschiedenis van de riviervisserij en de plaats die de waalschokker daarbij in de eerste helft van de twintigste eeuw innam. Verder beschrijven we de geschiedenis van dit varende monument en laten wij zien wat er nodig is voor het behoud en het in de vaart blijven van dit unieke monument.

Tiel heeft ook een varend monument

Door Bert Leenders

De riviervisserij was tot de tweede helft van de vorige eeuw een belangrijke economische activiteit. De beroepsvisserij zorgde niet alleen voor voedsel maar ook voor veel werkgelegenheid. Tiel heeft evenals Heerewaarden steeds een sterke band met de beroepsvisserij gehad. Vooral in Heerewaarden zijn nog vele herinneringen waaronder een straatje met vissershuisjes te zien. Een belangrijk informatiepunt over de historie van de riviervisserij, de waalschokkers en het leven van de vissers is het informatiecentrum 'De Grote Rivieren'. Wanneer in Varik het recreatiepontje vaart is een bezoek aan dit centrum gecombineerd met een rondwandeling door Heerewaarden aan te raden. De route is verkrijgbaar bij het infocentrum.

In Tiel zijn zichtbare overblijfselen aan de visserijhistorie de Vismarkt op het Plein en de waalschokker Neeltje Jantje. Verdwenen zijn de touwslagerijen, de zeil- en nettenmakerijen en de tagrijnhandelaren. Tagrijnhandelaren waren kooplieden in tweedehands scheepmaterialen. Tot de tweede helft van de vorige eeuw werd de Waal bevaren door een groot aantal waalschokkers. Dat waren speciaal voor de riviervisserij uitgeruste schepen. Bijzonder was dat ze geen motor hadden. Het ruim was opgedeeld in twee compartimenten. De grootse ruimte was bestemd als woon- en slaapruijnte

voor de schipper / visser met zijn vrouw en zijn vaak talrijke kinderschare. Een kleiner deel was bestemd voor de opslag van de vangst. De vissen werden levend in dat deel van het ruim bewaard. Daarvoor zaten er in dat stuk van de boot onder de waterlijn gaten in de scheepsromp waardoor het rivierwater vrij in en uit kon stromen. De laatste jaren toen er nog maar enkele waalschokkers actief waren hadden deze meestal een vaste plek tussen een krib. Met een roei of motorboot ging de schipper regelmatig zijn netten ledigen. Enkele decennia daarvoor bevisten de waalschokkers de hele rivier tot ver in Duitsland. 's Winters bleven ze vaak dicht bij huis en konden de kinderen naar school. In de zomermaanden hadden zij een wel heel lange 'schoolvakantie'. Het ophalen en neerlaten van de netten was zwaar werk. Daar waren meerdere sterke mannen voor nodig waren. Daarom vertrok men meestal in groepjes van drie of vier schepen stroomopwaarts. Omdat de schepen geen motor en geen zeilen hadden, was sleepluip noodzakelijk. Wanneer een groepje vissers wilde vertrekken, werd in de haven of aanlegplaats een visfuij in de mast gehangen. Passerende schepen die stroomopwaarts voeren, wisten dan dat zij wat extra's konden verdienen door een groepje waalschokkers op sleeptouw te nemen. Gevist werd met een groot

*Visserboten in
Heerewaarden.*

*Archief:
J.W. Akkerman*

kuilvisnet. Zalm en paling waren de meest gewaardeerde vissoorten, die ook de beste prijs opbrachten. Maar andere vissoorten zoals elft, steur en houting werden niet weggegooid en kwamen ook in het consumptieka-

naal terecht. Onwetenden consumenten kochten daardoor soms vis die te duur betaald werd. Vanaf de jaren dertig nam het aantal beroepsvissersschepen geleidelijk af. Nieuwe technieken en de toenemende drukte op de Waal waren hiervoor de oorzaak. Ook nam de visrijkdom af door overbevissing en vervuiling. De meeste schepen werden gesloopt. Vaak verkeerden zij in slechte staat. Veel vaartuigen van rivier vissers hadden voor dat zij op Rijn, Waal of Maas ingezet werden al jarenlang dienst gedaan op de Zuiderzee of de Noordzee. Zij waren daar indertijd vanwege technische en economische veroudering of omdat ze op dat buitenwater onvoldoende veilig waren, overbodig geworden. Enkele waalschokkers kregen een andere bestemming als woonschip of pleziervaartuig. Schepen die overgenomen werden van Zuiderzee- of Noorzevissers waren veelal van hout. Vanaf het begin van de twintigste eeuw werden ook in de eigen regio zoals in Beneden Leeuwen waalschokkers gebouwd. Die hadden vooral later veelal een stalen romp.

Een stukje verder terug in de tijd

Eeuwenlang was de visserij in het Rivierengebied een belangrijke bedrijfstak en leverancier van voedsel. Aanvankelijk werd gevestigd in de nevenarmen van de grote rivieren. Vooral Heerewaarden kon zich door zijn ligging aan zowel Maas en Waal ontwikkelen tot een echt vissersdorp. In de late middeleeuwen werd het visrecht door de rechthebbende verpacht en werd nauwkeurig vastgelegd waar gevestigd mocht worden. Er waren toen nauwelijks dijken, waardoor er vooral bij een hogere waterstand massa's riviergeulen en aanpalende wateren beschikbaar waren voor een rijke visooft. In de achttiende eeuw hadden de inwoners van 's Hertogenbosch genoeg van de periodieke overstromingen van hun stad en lieten dijken aanleggen waardoor veel goed viswater voor de rivier vissers verdween. Dat vissen gebeurde in de zeventiende en achttiende eeuw overigens met primitieve kleine houten bootjes. Door de dijken die ook elders werden aangelegd werden de vissers gedwongen de hoofdstromen van de rivier op te zoeken. Daarvoor waren grotere en beter toegeruste schepen, de zogenaamde an-

kerkuilers nodig. Door het normaliseren van de rivieren en het aanleggen van kribben en strekdammen in het begin van de vorige eeuw was de stroming een stuk sterker geworden. Daarvoor waren opnieuw grotere maar vooral steviger boten nodig en kwamen voorgangers van de waalschokker in beeld. Aanvankelijk werden (veelal afgedankte) schokkers en later bidders kwakken, aken en tjalken uit het gebied rond de Zuiderzee opgekocht. Dit waren allemaal houten schepen. In 1910 werd het eerste stalen schip, speciaal voor de visserij op De Waal gebouwd. Er zouden er nog vele tientallen volgen. De schepen waren ongeveer vijftien meter lang en 4,80 meter breed.

De stad Tiel had de vispachtrechten al snel in eigen hand. Al in de 17e eeuw werden de visrechten gepacht van de Algemene Rekenkamer

te 's Gravenhage. In 1755 werd door de stad Tiel een proces gevoerd over de grenzen van het recht op de visserij op de Waal. De relatie tussen Tiel en de riviervisserij is vandaag de dag nog terug te vinden op de Vismarkt die in 1670 vernieuwd werd en zich toen bevond op de plaats waar nu het streekmuseum De Grootte Sociëteit is gevestigd, naast de Waterpoort. De Vismarkt werd in de 18e eeuw verplaatst naar de overzijde van het Plein. Tot ongeveer het midden van de 20e eeuw werd de Waal bevaren door een groot aantal waalschokkers. Met deze schepen werd gevist op zalm en paling.

De Neeltje Jantje

De Neeltje Jantje werd in 1931 in opdracht van Roel van Hoften gebouwd bij de gebroeders Eltink in Beneden-Leeuwen. Roel van Hoften was een schipper uit Heerewaarden en ver-

Neeltje Jantje in bedrijf als vissersboot.

Archief: J.W. Akkerman

Tiel heeft ook een varend monument

Neeltje en Jantje Buys, de naamgevers van het schip.

Archief: J.W. Akkerman

noemde het schip o.a. naar zijn schoonmoeder. Hij heeft na de oplevering in 1932 tot 1939 met zijn vrouw Bert Buijs en dochter op de Neeltje Jantje gewoond. Later had het gezin ook een 'vast' huis in Heerewaarden. De kop van de Neeltje Jantje was wat hoger dan gebruikelijk. Dit had tot voordeel dat er wat meer stahoogte in de roef was.

Met de Neeltje Jantje viste Roel van Hoften in de winterperiode met zijn gezin in de eigen regio. 's Zomers liet hij zich naar Duitsland slepen, waarbij de visvangst lang bij Neuss begonnen werd. Ook de Neeltje Jantje had zoals gebruikelijk toen het nog voor de riviervisserij werd gebruikt geen motor of zeil.

Tot de jaren '50 is de Neeltje Jantje gebruikt voor de visvangst. Daarna heeft het schip tot begin van de 90-er jaren dienst gedaan als woonboot en plezierboot. In die tijd is het schip uitgerust met een motor en kwam er een extra mast bij om er mee te kunnen zeilen. Onder-

deks werd er veel vertimmerd maar zoals later bleek, werden de oude spanten gehandhaafd. De laatste eigenaar, die het schip in 1975 in bezit kreeg was Kees Koome. Toen hij de Neeltje Jantje kocht lag deze afgemeerd aan de Prins Hendrikkade in Amsterdam bij het scheepvaartmuseum. Twintig jaar heeft de familie Koome de Neeltje Jantje vooral als zeilschip gebruik en er veel plezier aan beleefd. Na een aantal jaren moest noodgedwongen ligplaats gekozen worden op het IJ. Vandaar was je zo op het IJsselmeer. Kees was lid van de vereniging het varend Bedrijfsvaartuig, een vereniging van eigenaren van authentieke schepen. De Neeltje Jantje was steeds een van de kleinere schepen die meededen aan Sail Amsterdam. In de jaren negentig kwam door verhuizing van de familie Koome de Neeltje Jantje weer terug naar zijn vroegere werkterrein De Waal.

In 1993 kocht de Rotary Tiel - Waalstreek de Neeltje Jantje van de familie Koome met als

doel het schip zoveel mogelijk in de oorspronkelijke staat te herstellen. Voor de Neeltje Jantje betekende dit het einde van zijn bestaan als zeilschip.

Met deze restauratie werd al snel begonnen. De Rotaryclub beschikte over enkele enthousiaste mensen met kennis en gouden handjes. Ondanks dat veel vaak kostbaar materiaal 'om niet' werd verkregen, kostte het opknappen en in de oude staat brengen ruim 200.000 gulden. Dit geld werd via allerlei acties en donaties van leden bij elkaar gebracht. Vooral de jaarlijkse concerten in Buren zorgden voor een flinke opbrengst. Veel uitvoerend werk aan het schip is verricht door bewoners van het buitencentrum in Beneden-Leeuwen. Het buitencentrum is een resocialisatiecentrum voor sociaal zwakkeren in de samenleving, die door zelfwerkzaamheden een plek proberen te verwerven in de maatschappij.

Neeltje Jantje anno 2011.

Op 7 juni 1997 werd de Neeltje Jantje door de Rotary Tiel-Waalstreek overgedragen aan de 'Stichting tot behoud van de waalschokker Neeltje Jantje'. Het doel van de stichting is het in de oorspronkelijke staat brengen én in de vaart houden van de Neeltje Jantje. De gemeente Tiel stelde zich financieel garant en betaalde enkele malen het liggeld voor de jachthaven. Jan Willem Akkerman die als lid van de Rotary indertijd al betrokken was bij het 'Waalschokkerproject' werd de penningmeester van het stichtingsbestuur. Zijn bijdrage op het gebied van de fondsenwerving is vooral van financieel-administratieve aard. Jan Willem: "We hebben best veel kosten. Het liggeld in de jachthaven is voor ons een hoog bedrag. Olie, verzekeringen en onderhoud kosten ook het nodige en we hebben nog een restauratieprogramma. De Rotary heeft veel en goed werk geleverd, maar toch moest er toen wij het schip

Archief: J.W. Akkerman

Tiel heeft ook een varend monument

als stichting overnamen nog veel gebeuren. In Beneden-Leeuwen was vooral de buitenkant van het schip onderhanden genomen. Aan de betimmering van de roef was bijvoorbeeld nog niets gedaan, op het dek ontbraken de authentieke lieren en ook de mast was niet origineel en te kort voor een waalschokker. Het stichtingsbestuur wilde als eerste de binnenbetimmering weer in de oorspronkelijke staat brengen. Model hiervoor diende een waalschokker die in Limburg terecht is gekomen. Enkele leden, waarvan ik met name Piet Polder en Thonny Zondag wil noemen hebben hier talloze uren in gestoken. Ook de nieuwe mast en de authentieke lieren zijn enkele jaren geleden geplaatst. Plannen om af en toe weer te gaan vissen op de Waal konden we ook niet realiseren omdat Rijkswaterstaat geen toestemming gaf. Wel gebruiken we het schip voor grote en kleinere tochten met groepen tot 12 personen. Via de Zaak van de Stad kan men een vaartocht boeken met ons varende juweel, maar ook via opgave@neeltjantje.nl. Het schip heeft ruimte voor veel meer mensen. Overheidsregels maken het echter noodzakelijk om ons tot twaalf te beperken. Het bestuur heeft ook aansluiting gezocht bij de Landelijke Vereniging tot behoud van het Historisch Bedrijfsvaartuig. Deze vereniging beoordeelt de staat van authenticiteit en geeft adviezen om een hoge mate van authenticiteit te bereiken. Door alle restauraties is de Neeltje Jantje nu in een klasse ingedeeld waardoor het mogelijk is doelgerichte subsidies aan te vragen bij het Prins Bernhard Cultuurfonds. Maar sponsors en donateurs blijven nodig. De Neeltje Jantje heeft nu 50 donateurs". Zelf zorgt Jan Willem op bescheiden wijze ook voor inkomsten. Jan Willem heeft zich verdiept in de geschiedenis van de riviervisserij. Die kennis deelt hij door het houden van lezingen

voor serviceclubs in de nabije en wat verder gelegen serviceverenigingen. Vaak is zijn beloning dan een aardig bedrag voor de stichting. Jan Willem tot slot: "Het bestuurslidmaatschap van deze stichting geeft veel voldoening. We werken samen in een goed team waar ieder zijn eigen kwaliteiten inbrengt. Bij elkaar is dat veel kennis ook op nautisch gebied en dat levert goede resultaten af. Bovendien geeft het een goed gevoel dat je samen een uniek cultuurhistorisch erfstuk in stand houdt".

Dit artikel is gebaseerd op mondelinge en schriftelijke informatie van Jan Willem Akkerman, de penningmeester van de Stichting tot behoud van de waalschokker Neeltje Jantje. Ook werd gebruik gemaakt van informatie op de website van de Neeltje Jantje (www.neeltjantje.nl).

Meer weten over de geschiedenis van de riviervisserij? Op internet worden enkele interessante boeken over dit onderwerp aangeboden. Deze boeken zijn veelal ook via de streekbibliotheek aan te vragen. Ook in het bezoekerscentrum 'De grote Rivieren' in Heerewaarden vindt u veel informatie over de riviervisserij en kunt u zien hoe met de Waalschokker gevist werd.

De Marsch en de molen

Door Henk van den Hoofdakker

Mensen van over de Rijn vinden een molen wel mooi en hebben ook wel graag dat zo'n poldermolen als curiositeit blijft bestaan, maar toch is het anders..

Wij, Betuwnaren, polderbewoners of in elk geval bewoners van het lage land, zien zo'n molen staan. Wij zijn tevreden als hij draait, maken er foto's van en zijn er trots op als we nog een molenaar in onze familie hebben. En wij vinden het iets extra's hebben als je met een molenaar bevriend bent.

Dat geldt allemaal ook wel een beetje voor korenmolens en zaagmolens en oliemolens en wat dies meer zij, maar het geldt pas écht voor watermolens.

Wij, Betuwnaren, voelen aan de grond waar we over lopen en fietsen dat het er steviger uitziet dan het is.

Na een flinke bui regen ziet je auto er niet meer uit en iedereen weet altijd, ook al maak je hem midden in de nacht wakker, waar zijn laarzen staan.

Er staan in ons gebied, het gebied dus van onze Vereniging Oudheidkamer Tiel en Omstreken, nog heel wat water- en poldermolens.

Die in de Marspolder bij Lienden hoorde destijds tot het Polderdistrict Mars, Lede en Oudewaard. Dat gebied, zo tussen Kesteren en Ingen, is altijd erg gevoelig geweest voor hemel- en kwelwater. De afvoer was een probleem, zeker als het water

De molen in de jaren '40-'45. De bezetter heeft opgedragen het weidegebied om te zetten in een tarweakker i.v.m. de voedselschaarste. Na de oorlog is het weer weidegebied geworden.

van de Rijn erg hoog was. Dat gaf het Polderbestuur in 1758 aanleiding om te besluiten tot de bouw van een achtkantige watermolen, groot genoeg om de polder redelijk droog te houden. Een houten molen die het ruim een eeuw heeft volgehouden en toen toe was aan een grondige restauratie. Na veel aarzeling gingen de Heeren over tot herstel en dat op grond van aandrang van de boeren in de polder. De Heeren dachten dat de hoge kosten niet evenredig waren met het nut. Immers, het water verdween op den duur vanzelf ook wel, als je maar geduld had.

De boeren die dagelijks op de zware klei hun brood verdienden zagen met argumenten kans hun belangen veilig te stellen en het molenhout werd hersteld en vervangen. Maar op 2 juli 1884 brandde de molen bij een onweersbui tot de grond toe af.

D. van der Tas, een erkend molenbouwer uit Charlois bij Rotterdam bouwde toen, in 1885, voor bijna zeventienduizend gulden de huidige prachtige ronde stenen grondzeiler met een vlucht van ruim 26 meter!

Het polderwater werd uitgemalen op het benedeneind van de Rijnstrang die via de Oudewaardsesluis op de Rijn loosde.

Dat verliep allemaal uit de kunst en pas in 1956 werd de molen gerestaureerd in het kader van de Wet bescherming waterstaatswerken in oorlogstijd.

Maar de echte molendagen waren geteld. De ruilverkaveling van de zestiger jaren van de vorige eeuw bracht mechanisering en automatisering met zich mee en dan heb je de wind niet meer nodig.

De molen 'de Marsch' kon dus weg.

Maar ja, een molen die ruim twee eeuwen lang gezorgd heeft voor veiligheid en droge voeten en die als een man in de polder staat, niet omver te krijgen door water of wind, die gaat een plaats innemen in de samenleving. Die hoort er bij. Die kan niet weg.

Zo kon het gebeuren dat 'de Marsch' gewoon doorging waar hij gebleven was. Malen. Water oppakken en ergens anders weer neergooien, waar het geen kwaad kan. En als er soms mensen van hoger land komen om te zeggen dat het een leuk gezicht is in het landschap maar dat het natuurlijk puur voor de toeristen is dat hij nog werkt, dan kijkt een Liendenaar zo iemand meewarig aan en antwoordt dat het nut van de molen buiten elke kijf staat: 'Het water in de hele polder is zo mooi en zo helder omdat de molen het ververst. Is dat duidelijk?'

En mocht het water zo nu en dan niet zo helder zijn, dan ligt dat aan van alles, maar niet aan de molen. En dat laatste is zeker waar.

Als iemand mij zou vragen hoe iemand er uit zou zien die molenaar is op de poldermolen 'de Marsch' in de marspolder bij Lienden dan zou ik Leen beschrijven.

Leen van Aalsburg, molenaar, al tientallen jaren.

Bijna elke zaterdag en nu hij met de vut is als timmerman ook vaak op andere dagen, is hij er.

Hij heeft als 'volledig gediplomeerd vrijwillig molenaar' de grondige restauratie van 2001 met genoegen gezien, heeft er zijn invloed op gehad en zorgt dat zijn molen het blijft doen. Als een zonnetje.

Vooral als het waait, hard waait, dán is Leen er. Onderhoud, reparatie, smeren en al wat nodig is, maar vooral 'malen'.

Heel vaak ga ik op zaterdagmiddag en nu we allebei met pensioen zijn nog vaker, even naar de molen als ik, vanuit Rhenen, zie dat hij draait.

We staan dan, met een jong borreltje in de hand, te kijken naar het water dat met grote kracht, luidruchtig bruisend, van de vliet in de boezem wordt gepompt.

En we denken dan, hoofdschuddend, aan die rare mensen die het idee hebben dat het geen nut heeft, maar dat hij slechts functioneert voor bezoekers die er een kiekje van kunnen maken.

Stel je voor, het idee alleen al...

Foto's: archief H. van den Hoofdakker

In de nieuwskolommen van plaatselijke en regionale kranten kom je de naam van Toos Groen regelmatig tegen. Kritisch volgt zij de gemeente wanneer het gaat om de wijk waarin ze woont. Maar ze neemt ook regelmatig bijzondere initiatieven of haakt aan bij acties van anderen. Vaak liggen die op het gebied waarin ook de Oudheidkamer geïnteresseerd is. Dat roept vragen op als 'wie is zij en wat drijft haar'. Uw redacteur zocht haar op..

Schijnwerper op... Toos Groen

belangenbehartiger voor de Hertogenwijk en strijder voor een leefbaar Tiel

Door Bert Leenders

Toos Groen (63) is in Utrecht geboren en heeft een groot deel van haar leven in Utrecht gewoond. De HBS-A opleiding volgde ze echter in Amstelveen omdat haar vader in het naburige Aalsmeer apotheker was. Kort na het voltooiën van haar middelbare opleiding begon ze in Breda aan wat tegenwoordig de Hogeschool voor Toerisme en Verkeer heet. Toos raakte er tijdens deze opleiding van overtuigd dat het toerisme voor ontwikkelingslanden met weinig grond- en hulpstoffen een belangrijke motor voor ontwikkeling kon zijn. Daar wilde ze graag een steentje aan bijdragen. Die mogelijkheid kreeg ze bij het adviesbureau Euroconsult, een dochter van de Grontmij en Heidemij. Dit bureau voerde onder andere grote regionale studies uit om ontwikkelingslanden te helpen bij het ontwikkelen van de economie. Soms vormde toerisme daar een onderdeel van. Aan dit onderdeel kon Toos vanuit haar deskundigheid een bijdrage leveren. Een mooie baan waar ze veel van de wereld zag, intensief contact had met de bevolking en iets hoopte bij te dragen aan de bestrijding van de armoede in de wereld. Langzamerhand kwamen steeds meer grote toeristische organisaties en hotelketens tot het inzicht dat er in die landen geld te verdienen

was. Dat had tot gevolg dat de belangen van de investeerders gingen overheersen en er minder aandacht was voor de belangen van de lokale bevolking. Toos nam uiteindelijk ontslag, liet zich omscholen en ging zich bezighouden met de psychosociale begeleiding van kankerpatiënten op basis van de psychosynthese. 'Amor' bracht haar naar Tiel, waar ze sinds 1997 in een oude stadsboerderij woont in de Hertogenwijk. Toos heeft altijd wel vrijwilligerswerk uitgevoerd. Ook in Tiel nam zij op dat gebied de

Foto: archief Toos Groen

Schijnwerper op...

nodige initiatieven. Zo was ze tien jaar geleden nauw betrokken bij de oprichting van Stichting Hertogenwijk. De multiculturele wijk was in die tijd nogal verloederd en maakte een troesteloze en armoedige indruk. Door de aanpak van de stichting is er veel veranderd. De gemeente onderhoudt de wijk beter, de horeca is gesaneerd en door wat aanpassingen in de openbare ruimte is de wijk een stuk aantrekkelijker geworden. En, wat Toos heel belangrijk vindt, er is een zekere saamhorigheid ontstaan. Regelmatig zijn er activiteiten voor bewoners, die goed bezocht worden. Veel bewoners helpen bij de organisatie en uitvoering van het werk. Mensen vinden die structureel willen bijdragen blijft echter lastig. Toos vindt dat een probleem: "Het wijkbestuur draait nu te veel om mij. Dat is niet goed voor de continuïteit. Bovendien is een breed draagvlak belangrijk." De stichting verzorgt een uitgebreide website waar ook de geschiedenis van de Hertogenwijk op te vinden is.

Een ander initiatief van Toos was de oprichting van LETS Tiel: een lokaal ruilhandelsstelsel zonder winstoogmerk. Ruim veertig Tielenaars maken een nuttig gebruik van het brede scala aan diensten die de leden elkaar kunnen leveren. Iedere maand is er in het Inloophuis een zogenaamd kLETScafé, waar de leden elkaar ontmoeten. In de tien jaar dat LETS Tiel bestaat is het uitgegroeid tot veel meer dan een ruilkring. De leden hebben een sterke onderlinge band en helpen elkaar wanneer iemand even problemen ondervindt. Het is ook een soepel draaiende organisatie, waar iedereen spontaan het nodige doet. Toos geniet van dit nog steeds groeiende netwerk.

Toos nam ook het initiatief voor de Stolpersteine in Tiel. Zij zamelde het geld voor de actie in en zorgde voor de verdere organisatie. Zeven april 2010 werd een memorabele dag met het leggen van de steentjes door

kunstenaar Gunter Demnig, de ontvangst op het stadhuis en later een indrukwekkende bijeenkomst met leerlingen van het Lingecollege waar rabbijn Awraham Soetendorp een hoofdrol vervulde.

De inspiratie om zich in te zetten voor begrip, verdraagzaamheid en contact tussen bevolkingsgroepen vindt Toos voor een deel in haar eigen familiegeschiedenis. Een tante werd vermoord in een concentratiekamp en ook haar ouders verbleven in een dergelijk kamp maar wisten dit gelukkig te overleven.

Tentoonstelling Sinti en Roma

Na het verschijnen van zijn boek *Bittere tranen* ontdekte Tjeerd Vrij dat in de tweede wereldoorlog ook een in het Tielse Andraeszienhuis geboren Sinti-meisje door de Duitsers is gedeporteerd en vermoord. Toos vond dat er ook voor dit meisje aandacht in Tiel moest komen. Daarom heeft zij de tentoonstelling 'ROMA en SINTI in Nederland door de eeuwen heen' die eerder te zien was in de immense hal van het gemeentehuis in Den Haag, naar Tiel gehaald. Met medewerking van het gemeentebestuur bleek het mogelijk de tentoonstelling te presenteren in de expositieruimte van de hal van het stadhuis. Ook de raad van kerken verleende zijn medewerking aan deze tentoonstelling. De tentoonstelling is tot 6 mei 2011 te bezichtigen. Wanneer dit nummer van de kroniek tijdig verschijnt, hebt u hopelijk nog enkele dagen om de tentoonstelling te bezoeken. Hij geeft in woord en beeld een indruk van het leven, de tradities en gebruiken en de vervolging van de Sinti en Roma in Nederland door de eeuwen heen. Uitgebreid wordt stilgestaan bij de gevolgen die de rassenswaan en rassenhaat voor deze mensen heeft gehad en de vele onterechte negatieve beelden die over hen bestaan. Ook de huidige situatie elders in Europa krijgt aandacht.

Projectgroep Tiel-West in overleg in de Hertogenwijk.

Foto: Jan Bouwhuis

In een blad van de Oudheidkamer mogen we de strijd van Toos tegen de bouw van woningen op het zogenaamde Tielsmaterrein niet vergeten. Eigenaar Van Jaarsveld wil op dit centraal in Tiel gelegen unieke natuurgebiedje dertig woningen bouwen. Toos vindt met steun van vele Tielenaars dat dit stukje groen samengevoegd moet worden met het deel van de plantage dat nu in gebruik is als dierenpark. Samen zouden deze terreinen een voor iedereen toegankelijke groene oase kunnen vormen vlak bij het historische centrum en het te ontwikkelen cultuurkwartier, de Westluidense Poort. Doordat in het ontwerpbestemmingsplan de groene bestemming van het terrein gehandhaafd blijft, blijft deze optie voorlopig nog open.

Vermeld moet hierbij overigens ook nog worden dat Stichting Hertogenwijk zich met veel inzet achter het behoud van het dierenpark gesteld heeft. Veel informatie over deze woelige periode in de recente Tielse geschiedenis treft

u aan op de website www.hertogenwijk.nl.

Het zou voor Tiel goed zijn wanneer er meer 'Tozen' waren.

De informatie in dit artikel is gebaseerd op door de auteur opgebouwde ervaringskennis, een gesprek met Toos Groen en op informatie van de websites www.hertogenwijk.nl, www.letstiel.nl en www.stolpersteintiel.nl. Op deze laatste website is ook achtergrondinformatie over de tentoonstelling 'ROMA en SINTI in Nederland door de eeuwen heen' te vinden.

Leggen van struikelstenen bij de Jodenstraat

Foto: Jan Bouwhuis.

Schijnwerper op...

De Tielse geschiedenis kent vele belangrijke periodes. Over een van die periodes, de topjaren van het Tielse voetbal in het begin van de vijftiger jaren van de vorige eeuw is de laatste jaren weinig gepubliceerd. Dick van Ommeren vult met dit artikel dit hiaat in. Dick was lid van Theole, speelde zelf in lagere elftallen en was twintig jaar lang scheidsrechter bij het amateurvoetbal. Dick is lid van de Oudheidkamer en was werkzaam in de banksector. De informatie in dit artikel is afkomstig uit het persoonlijk archief van de auteur.

Tielse voetbal gloriejaren

Door Dick van Ommeren

Zestig jaar geleden in de periode 1951–1953 beleefde de voetbalsport in Tiel een ongekende bloeiperiode. Tiel was toen naast tinstad ook voetbalstad. De Tielse voetbalresultaten maakten in het hele land indruk.

Vrijwel de gehele bevolking van de stad en wijde omgeving raakte in de ban van het voetbal. Een groot deel van de inwoners was 's zondags op de voetbalvelden van Theole en TEC te vinden. Er kwamen gemiddeld ca 3000 toeschouwers per wedstrijd.

Bij de topwedstrijden liep dit op tot 4500 en werden er landbouwwagens langs de lijnen geplaatst, om alle bezoekers zicht op het spel te bieden.

Wanneer er een goal gemaakt werd, was het gejuich van de mensenmassa in een groot deel van Tiel te horen. Het lokale voetbal vormde de belangrijkste gespreksstof van de dag. Zowel Theole als TEC slaagden er in om de hoogste klasse van het Nederlandse voetbal te bereiken. In die tijd bestond de 1ste klasse van de KNVB – de eredivisie en eerste divisie bestonden nog niet – uit 56 clubs. Ook topvoetbal was toen

amateursport. Andere Gelderse 1ste klassers waren NEC, Vitesse, AGOVV en Wageningen.

In de sportwereld draaide in die tijd alles om voetbal. Concurrentie van andere sporten was er nauwelijks.

De bevolking van Tiel was door de rivaliteit tussen beide clubs in 2 kampen verdeeld.

TEC was de club van de 'arbeiders' en Theole van de 'witte boorden'.

Topvoetballer Cees van Elst; foto is in 1995 gemaakt.

Foto: Jan Bouwhuis

De animositeit tussen de clubs was groot maar tot excessen kwam het nooit.

Wel werd er over en weer getracht spelers over te nemen, maar dat lukte maar sporadisch.

RKTVC, het vroegere DWS (de Katholieke voetbalzuil), nam toen gelet op de sportieve prestaties een marginale plaats in het Tielse voetballeven in.

De aanloop

In de oorlogsjaren ging de voetbalcompetitie de eerste jaren normaal door. Eerst in 1944 werd het voetbal in georganiseerd verband stilgelegd. Zowel Theole als TEC speelden tijdens de oorlogsjaren in de 2de klasse Oost.

De jaarlijkse derby's, waarbij de clubs elkaar troffen, waren berucht. Ook toen trokken de wedstrijden veel publiek. Er was immers nauwelijks ander vermaak.

In 1945 werd de voetbalcompetitie weer her-
vat, eerst met een noodcompetitie maar in het

seizoen 45/46 speelde men weer een normale competitie, maar met slechts 9 teams.

Theole en TEC eindigden in de middenmoot. Dat het voetbal toen al veel aanhang had, moge blijken uit het feit dat voor de wedstrijd SCH-Theole een extra trein vanuit Tiel werd ingezet. Vitesse werd uiteindelijk kampioen.

Aan het eind van het seizoen werd er een wedstrijd gespeeld tussen een Tiels elftal en de geresommeerde 1ste klasser 't Gooi uit Hilversum. Dat was toen een belevenis.

Op 29 maart 1948 werd TEC kampioen van de 2de klasse. Het kampioenschap werd bereikt in Veenendaal, bij een inhaalwedstrijd tussen Veenendaal en SCH. Doordat SCH met 3-2 verloor. De pont in Elst kon het fietsverkeer die middag nauwelijks aan.

In de promotie-degradatie competitie won TEC twee keer van PEC Zwolle en thuis van Vitesse.

Op zondagmiddag uitslagen kijken op het Plein.

Foto archief: Jan Bouwhuis

Hengelo promoveerde en Vitesse degradeerde. TEC speelde meestal met het navolgende elftal: Otten (keeper) achter: Mak en C.van Gent; midden van Hoeven; J.van Koolwijk (een broer speelde bij Theole) en Robeer; voor: Kranenburg, van Rossum, van Laviere, de Leeuw en van Hasselt.

In 1949 was het de beurt van Theole. Men eindigde op de gedeelde 1ste plaats met Gellria; TEC werd 3de. De beslissingswedstrijd op Berg en Bos in Apeldoorn werd helaas met 1-0 door Theole verloren. Een lange rij bussen voerden de talrijke supporters uit Tiel aan.

In 1950 eindigde TEC en Vitesse gelijk, Theole kon zich dat jaar ter nauwer nood in de 2de klasse handhaven. Achtste in een competitie van 10 clubs was het eindresultaat. 26 maart 1950 werd in de Goffert in Nijmegen de beslissingswedstrijd tussen TEC en Vitesse gespeeld. Vitesse won in de verlenging met 1-0.

Ook hier was de belangstelling vanuit Tiel zeer groot.

Veruit de beste speler van Tiel en Theole was Cees van Elst. Samen met zijn broers Wim, Dirk en Frans vormde hij vele jaren de kern van het elftal. Ook Cees Soetens moet in dit verband genoemd worden.

De 'ster' speler van TEC was Henk van Laviere. Men speelde in Nederland indertijd pas korte tijd met een zogenaamde stopperspil. Lang had Nederland vastgehouden aan het systeem met twee backs drie middenvelders en vijf aanvallers.

Met een stopperspil (denk aan Rinus Terlouw van Sparta) werd het systeem 3-2-5 populair. Men bleef vasthouden aan vijf aanvallers. Internationaal bekende scheidsrechters zoals Karel van der Meer, Dirk Nijs en Leo Horn waren regelmatig op het TEC-terrein op de Lok en bij Theole in Drumpt te zien.

Een belangrijke wedstrijd op het Theoleterrein in 1951.

Foto archief: Jan Bouwhuis

Het kampioenselftal van TEC in 1952.

Foto archief: Jan Bouwhuis

De ouderen onder ons zullen zich herinneren dat de uitslagen zondag tegen de avond bij de sigarenwinkel van Lathouwers in de Waterstraat werden aangeplakt. (Tot aan de wederopbouw gebeurde dit in de Korte Nieuwsteeg). Hier dromden de echte supporters dan samen en was het commentaar niet van de lucht. In de naoorlogse jaren was het tegen half vijf voetbaluitslagen gaan bekijken voor velen op zondag een vast agendapunt. Later kon dit ook bij het kantoor van de Gelderlander in de Weerstraat.

Bij Lathouwers hing bij een thuiswedstrijd de geel-zwarte Theolevlag uit als teken dat de wedstrijd doorging. Dat had zijn nut. Het aflassen van wedstrijden kwam toen in verhouding vaak voor.

Tielse voetbal gloriejaren

Het Theoleterrein viel in die periode nog onder de Gemeente Wadenoijen. Het plezierige gevolg hiervan was dat de toegangsprijzen door het verschil in de Gemeentelijke Vermakelijkheidsbelasting lager waren dan bij TEC.

De glorie jaren

Tot het seizoen 1950/51 hadden zowel de beide tweede klassers Theole als TEC in de voetbalregio Oost gespeeld. Daar kwam in dat seizoen verandering in. TEC bleef in Oost, Theole werd ingedeeld in Zuid. TEC vocht in dat seizoen een verbeterde strijd uit met Quick (Nijmegen) maar moest uiteindelijk genoegen nemen met de 2de plaats. Quick (24-42) TEC (24-40). Theole daarentegen behaalde wel het kampioenschap. Na een felle strijd met RKTUV uit Tilburg werd op 1 april 1951 in Oss bij TOP het kampioenschap bevochten.

TOP-Theole 2-2. Theole 18/26 RKTUV 18/23.

Op 6 mei werd de eerste promotie wedstrijd gespeeld in Bergen op Zoom tegen DOSKO (Door Ons Samenspel Komt de Overwinning). De kampioen van de andere 2de klas afdeling in Zuid I. Vooraf werd Theole kansloos geacht omdat DOSKO beschikte over de international Bennaars en met grote voorsprong kampioen was geworden 18-33.

Aangemoedigd door een grote schare supporters wist Theole, nadat ze na de pauze met 1-0 achter kwamen, door doelpunten van Wim van de Broek en Wim van Elst, binnen 2 minuten de wedstrijd te beslissen. Scheidsrechter was de befaamde Leo Horn.

De aansluitende returnwedstrijd werd gespeeld op 2de pinksterdag 14 mei met ditmaal Dirk Nijs als scheidsrechter.

Theole werd zwaar onder druk gezet maar in wat we tegenwoordig een 'counter' noemen,

TEC in 1952 aan het werk.

Foto archief: Jan Bouwhuis

werd Dosko, na de rust verrast door een schot in de kruising van Cees van Elst.

Theole speelde beide wedstrijden in dezelfde opstelling, Hendriks, v. Koolwijk, Wammes, Soetens (aanvoerder) Kakebeen, Bekker, Reuzer, Stam, W.v.Elst, C.v.Elst en v.d.Broek.

Het daarop volgende jaar wist ook TEC de hoogste afdeling in het Nederlandse Voetbal te bereiken. Met "vlag en wimpel" kampioen (22-33) voor Be Quick uit Zutphen (22-26).

De promotiewedstrijden gingen tussen TEC, VVH uit Heerlen en Sportclub Emma uit Treebeek-Brunssum. TEC en Emma eindigden gelijk met ieder 5 punten.

Op 22 juni werd in Venlo de beslissingswedstrijd gespeeld. Na een zeer spannende strijd werd de uitslag 2-2 na verlenging. Dus was de volgende week een nieuwe beslissingswedstrijd nodig. Ditmaal was het PSV stadion in Eindhoven de plek waar de beslissing moest vallen. Na een zeer matige 1ste helft van TEC zijde, wist men na de pauze de wedstrijd te doen kantelen en promoveerde ook TEC naar de 1e klas.

Tiel met zijn rond de twintigduizend inwoners had nu twee ploegen in de hoogste voetbalregio

en was daarmee een van de belangrijkste voetbalsteden van Nederland. Een groot deel van de bevolking uit Stad en Ommelanden leefden intens mee met beide clubs en was apetrots op de voetbalprestaties. Voetbal was het gesprek van de dag. De inhuldigingen na het behalen van het kampioenschap brachten duizenden mensen op de been.

Met Theole verliet het eerste seizoen in de 1ste klas minder florissant. Ze waren ingedeeld bij Haarlem, de latere kampioen en DWS (A'dam) EDO (Haarlem) AGOVV, Heerenveen, Enschedese Boys, Frisia (Leeuwarden) 't Gooi (Hilversum) de Volewijckers (A'dam) Elinkwijk (Utrecht), GVAV (Groningen) Go Ahead, en Velocitas uit Groningen.

Theole wist het vege lijf te redden door Velocitas onder zich te houden.

Theole 26/11, Velocitas 26/8. Na nederlagen tegen Enschedese Boys 't Gooi, en Elinkwijk, werd tegen Haarlem thuis het eerste punt behaald 3-3. Na een nederlaag bij de Volewijckers, en een afgang bij Heerenveen 6-0, en GVAV 8-0, werd eerst op 6 januari 1952 de eerste over-

Intocht TEC-kampioenen in 1952.

Foto archief: Jan Bouwhuis

Het kampioenselftal van Theole in 1952.

Foto archief: Jan Bouwhuis

winning geboekt. Dit gebeurde thuis tegen Elinkwijk met 4-1. Hierdoor was Theole niet langer de hekkensluiter. Op 23 maart vond de befaamde wedstrijd tegen Heerenveen met Abe Lenstra plaats. Doordat deze wedstrijd met 2-1 werd gewonnen, kwam er weer hoop op een langer verblijf tussen de topclubs. Het gerucht ging dat Heerenveen het die middag maar wat rustig aangedaan had. Er zou met Velocitas nog een appeltje te schillen zijn geweest. Daarom zou Abe niet zelf de strafschoep genomen hebben en werd deze grandioos gemist.

Na een spectaculaire wedstrijd in Apeldoorn tegen AGOVV, verlies 5-4, viel uiteindelijk de beslissing in de wedstrijd in Groningen tegen Velocitas. Uitslag 1-1. Topscorer was Cees van Elst met maar liefst acht doelpunten.

TEC

De verwachting leefde dat de Tielse Eendracht combinatie (TEC) in de 1ste klas aanmerkelijk beter zou presteren.

Dit was aanvankelijk ook zo, maar uiteindelijk was degradatie niet te voorkomen. In 1953 viel voor beide clubs het doek.

De tegenstanders van TEC waren: Eindhoven (kampioen) PSV, ADO, Bleyerheide (nu RODA), Feyenoord, NAC, Limburgia (Brunsum), HDVS (Schiedam) NOAD (Tilburg) Xerxes (R'dam), RBC, DHC (Delft) en Maurits (Geleen). In volgorde van de eindstand

Na een eerste verloren thuiswedstrijd op 14 september verraste TEC de week er na vriend en vijand door PSV met 3-2 in eigen huis te verslaan.

Op 2 november toog TEC naar de Kuip om met Feijenoord de strijd aan te binden. Mede door de consternatie doordat de keeper van Feijenoord een arm brak, kon TEC een voorsprong van 3-0 nemen. Uiteindelijk wisten de Rotterdammers nog gelijk te komen (3-3). In Rotterdam voelde TEC zich zeker goed thuis. Ook Xerxes werd met 4-1 verslagen. Door thuis tegen Feijenoord 1-1 gelijk te spelen, haalde TEC Maurits in op de laatste plaatsen, met ieder 15 punten. Feijenoord kon slechts met de grootste moeite op het einde van de wedstrijd de gelijkmaker scoren. Op 26 april werd de belangrijke wedstrijd tegen Maurits thuis met 3-1 gewonnen. In de volgende wedstrijden streefden de Limburgers TEC echter weer voorbij op de ranglijst. Ondanks de overwinning thuis op ADO 5-2 eindigde TEC, doordat de laatste wedstrijd op 7 juni 1953 tegen NAC in Breda werd verloren met 3-1, op de laatste plaats.

Maurits 26-19 TEC 26-17 (6-5; 15-41-60). Op deze dag eindigde de Tielse gloriejaren. Eindhoven werd kampioen na een beslissingswedstrijd tegen PSV.

Het basis elftal van TEC bestond dat jaar uit doel: Berendse, Achter: Van Rossum, de Leeuw en Mak achter, midden Paardekooper en Robeer, en voor Kranenburg, Van Koolwijk, Van Laviere, Van Gessel, Van Hasselt; Kranenburg maakte de meeste goals: 12 evenveel als de topscorer van Theole, Van de Garde.

Theole was inmiddels ook al gedegradeerd. Hier gaf de laatste wedstrijd in Den Haag tegen HBS 2-2 de beslissing. Dit was weer op 2de pinksterdag. Theole was dat seizoen ingedeeld bij de volgende clubs: Sparta, Willem II, BVV (den Bosch) Excelsior, VVV, MVV, Emma (Dordrecht) Sittardia (nu Fortuna) SVV (Schiedam) Longa (Tilburg) Brabantia (Eind-

hoven) Juliana (nu Roda) en HBS. Veel eer viel er voor Theole ook dit seizoen niet te behalen.

De strijd om de laatste plaats spitste zich toe op HBS. Geruchten deden de ronde dat HBS in de 1ste klas een 'geprivilegieerde' plaats innam. Zij waren nog nooit gedegradeerd.

De uitslagen gaven hier ook aanleiding toe MVV uit 1-3 en SVV uit 0-4.

De eindstand werd 13de HBS 26-16 14de Theole 26-13 (4-5-17 36-85).

Theole begon met een nederlaag bij LONGA 3-0, en bleek veel te zwak voor de 1ste klas.

In Drumpt werd zowel van MVV als Emma met 6-1 verloren, uit werd het nog erger met een 11-2 nederlaag bij Excelsior. Op 2 november werden de eerste punten binnengehaald met een thuisoverwinning tegen SVV (3-1). Een van de overige sporadische hoogtepunten was het 3-3 gelijk spel in Den Bosch tegen het zeer sterke BVV en ook een week later thuis de overwinning op HBS (2-0) en de revanche op de smadelijke nederlaag tegen Excelsior 3-0 zijn vermeldingwaard. Ook Theole speelde op 7 juni haar laatste wedstrijd in de 1ste klas.

Thuis tegen Brabantia werd het 1-1. Hiermee werd een periode in de Tielse voetbalgeschiedenis afgesloten, die nooit meer terug zal komen.

Het basis elftal van Theole bestond dat jaar uit: v.d. Wetering, de Kleyn, Soetens, v.d. Velde, Teeuwssen, Gennissen, v. Barneveld, Stam, v.d. Garde, C.v. Elst en Reuser.

Nederlands voetbal in breder perspectief

De belangstelling voor voetbal was in die tijd minstens zo groot als nu. Televisie was er nog niet en in Tiel reden maar enkele tientallen auto's. Daardoor werden de voetbalwedstrijden die voor het eerste elftal in heel Nederland op zondagmiddag gehouden werden en om half

drie begonnen druk bezocht.

De periode 1951-'53 was de aanloop naar het betaalde voetbal (vanaf 1954). De topvoetballers zoals Wilkes, Rijvers, De Harder, De Munck en Van 't Hart speelden in het buitenland. De beroemde illegale watersnoodwedstrijd in Parijs gaf de doorslag bij de invoering van het betaalde voetbal.

Dit kwam uiteraard het niveau van de clubcompetitie niet ten goede.

De beroemde Abe Lenstra volharde echter ondanks vele buitenlandse aanbiedingen in de amateurstatus. Het Nederlandse elftal bestond die tijd voornamelijk uit 'B' spelers.

Hoogte punten bleven de Holland-België wedstrijden. Heel Nederland zat dan aan de radio gekluisterd. Uitdrukkingen als Rode Duivels en de Hel van Deurne waren een begrip.

Ongeveer 80 clubs traden toe tot het betaalde voetbal.

De spelregels zijn ten opzichte van de jaren vijftig nauwelijks gewijzigd. Toch waren er los van het voetbaltechnische niveau grote verschillen met het huidige voetbal.

Enkele voorbeelden zijn: invallers waren alleen toegestaan bij een blessure op gezag van de scheidsrechter. Er bestonden nog geen gele en rode kaarten. Ook konden er na afloop protesten worden ingediend over beslissingen van de scheidsrechter. Wedstrijden werden niet beslist met het nemen van strafschoppen. De scheidsrechter werd bijgestaan door zogenaamde clubgrensrechters. Een overwinning werd beloond met 2 punten in plaats van 3.

De promotionele waarde van de voetbalsport, in deze periode, voor de stad Tiel, is moeilijk in te schatten, maar was zeker niet gering en zal waarschijnlijk nooit meer herhaald worden.

NIEUWS van het Regionaal Archief Rivierenland

Door E. Kok-Majewska

Nieuwbouw

De nieuwbouw van het RAR vordert gestaag. De muren van de eerste verdieping zijn al neergezet en de vormen van de publieksruimten op de begane grond zijn tussen de stutbalken door steeds beter te zien. Inmiddels is er ook een firma gekozen die de allerbelangrijkste meubels van het hele gebouw gaat leveren. Firma Bomefa Design uit Kampen gaat de archiefstellingen voor alle zeven archiefdepots leveren. De verrijdbare stellingen worden deels hand- en deels elektrisch aangedreven. Allemaal uiteraard volledig volgens de voor de archiefbewaar ruimten vastgestelde normen. Het volgende grote project binnen het hoofdstuk nieuwbouw is de verhuizing zelf. Op dit moment voeren we gesprekken met firma's die de verhuizing eventueel zullen uitvoeren. Want negen kilometer papier uit zes verschillende locaties verhuis je niet zomaar in de namiddag... Al met al een hele drukke tijd voor alle medewerkers van het RAR om straks alle archieven in de nieuwe depots op de nieuwe planken veilig, verantwoord en het allerbelangrijkste terugvindbaar te kunnen plaatsen. Als het zover is, verwachten ze natuurlijk dat iedereen daar naar komt kijken!

De Drie Steden 2010-3

In dit derde nummer van 2010 kunt u het vervolg lezen van het verhaal over de geschiedenis van de familie Van den Steen. Om te beginnen wordt de levensloop van Arent van den Steen en zijn vrouw Geertruid Cornelia Verbolt belicht, waarna het verhaal wordt afgesloten met het levensverhaal en de rouwborden van Jacob Nicolaas van den Steen en zijn vrouw Maria Françoise van Eck van Panthaleon. In het tweede artikel staat een monument in Culemborg centraal: het pand aan de Everwijnstraat 3 t/m 9, het huis 'Caffaigne'. We worden meegenomen in de lange geschiedenis en de bestemming van het pand in de maatschappelijke sfeer.

Tenslotte volgt het eerste deel van de schets van het burgemeesterschap van J.C. Hofwijzer. Hij was burgemeester van Lienden vanaf 1967, in een politiek roerige tijd toen de polarisatie op zijn hoogtepunt was.

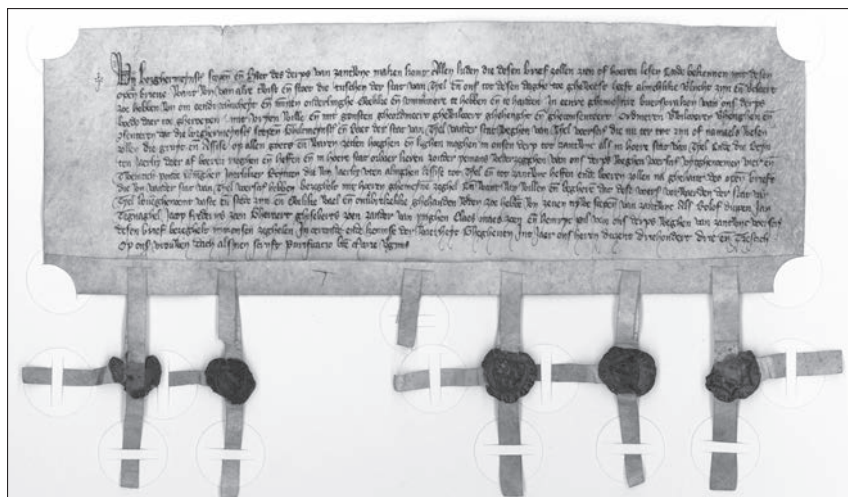
Als archiefschat wordt een nieuwe aanwinst onder de aandacht gebracht, een ex-libris. En zoals altijd wordt u weer geattendeerd op nieuwe literatuur.

Het laatst uitgekomen nummer van De Drie Steden bevat een foutieve vermelding van jaargang en nummer. Op de voorzijde staat jaargang 33 nummer 1, 2001. Op de binnenzijde jaargang 32, nummer 3, 2010. Beiden zijn fout: de juiste vermelding moet zijn jaargang 31, nummer 3, 2010. Alle leden ontvangen bij het volgende nummer een rectificatie.

Nieuw! Charters van Tiel gedigitaliseerd

In het Oud Archief van Tiel (en Zandwijk), dat loopt over de periode 1352 tot 1811, bevinden zich veel charters, ook wel oorkonden genoemd. Via onze website regionaalarchiefrivierenland.nl kan nu iedereen thuis deze fraaie stukken bekijken. Doordat er sterk in te zoomen is, is de tekst in veel gevallen beter leesbaar dan op het origineel!

Charters zijn akten, gebruikt van de middeleeuwen tot de achttiende eeuw, om officiële berichten te verkondigen. De inhoud van de op perkament geschreven teksten werd vaak met een of meer zegels bekrachtigd. Die zegels zijn niet altijd bewaard gebleven. Als er geen zegel meer is, ziet men aan het charter meestal nog wel een restant, doordat de zegelstaart of de plaats van bevestiging van de zegelstaart nog aanwezig is. Charters zijn door hun ouderdom en het oude schrift al fraaie stukken om te zien. Maar de inhoud maakt ze nog interessanter. Veel charters bevatten rechten en vrijheden die door de Hertog van Gelre aan bestuur en inwoners van Tiel en Zandwijk werden verleend. Zo vinden we de oudst bekende bevestiging van stadsrechten voor Tiel van 10 juni 1361 (de oorspronkelijke stadsrechten zijn niet overgeleverd) en verlening van tolvrijdommen terug. Dit waren voor de stad zeer belangrijke stukken. Maar ook door het stadsbestuur uitgevaardigde regels en bepalingen die bij buurspraak werden vastgesteld kan men nu thuis bekijken. Voor het kunnen lezen van de charters moet men doorgaans wel wat geoefend zijn in oud schrift. Gelukkig bevindt zich achteraan in de inventaris een lijst met regesten, dat zijn korte weergaven van de inhoud van de tekst. Daarnaast zijn veel van deze oude bronnen al in 1901 uitgegeven in 'Rechtsbronnen der stad Tiel', door J.S. van Veen.

*Inv.nr. 105 –
Akte, waarbij die
van Zandwijk
aan Tiel het recht
geven, de gruit en
accijnsen binnen
het dorp te heffen,
1363*

Men kan de digitale opnamen van de charters bekijken door te zoeken naar het Oud archief van Tiel (archief 0001). Vervolgens kan men op trefwoord zoeken (bijvoorbeeld: charter) of men kan via de inventaris door klikken. Alle grijsgekleurde 'plusjes' bevatten digitale bestanden. Als men meer wil weten over de inhoud van een charter, kan het regest worden opgezocht: in de NB van de beschrijving wordt verwezen naar een nummer uit de regestenlijst. Deze lijst vindt men onder de rubriek 'bijlagen'.

Tiel heeft in Wereldoorlog II veel geleden. De stad was door de verplichte evacuatie direct na de oorlog onbewoond en zwaar vernield. Klaas Beutener vertelde in De Nieuwe Kroniek van september 2010 hoe zijn vader, aannemer Dirk Beutener de eerste dagen na de bevrijding met hulp van geïnterneerde Nederlanders zo goed en zo kwaad als dat ging de waterleiding op provisorische wijze wist te herstellen. In deze kroniek vertelt Klaas verder over hoe de eerste periode van wederopbouw vlak na de oorlog verliep.

Klaas Beutener vertelt verder...

Door Klaas Beutener en Bert Leenders

De eerste dagen na de oorlog hadden slechts een twintigtal personen toestemming om de stad te betreden. Die toestemming werd gegeven door de afdeling 'Special Affaires' van de geallieerden, die hun kantoor in de stationsstraat hadden. Later zorgde de Binnenlandse Strijdkrachten, die gevormd werden door onder meer voormalige verzetsmensen, voor de

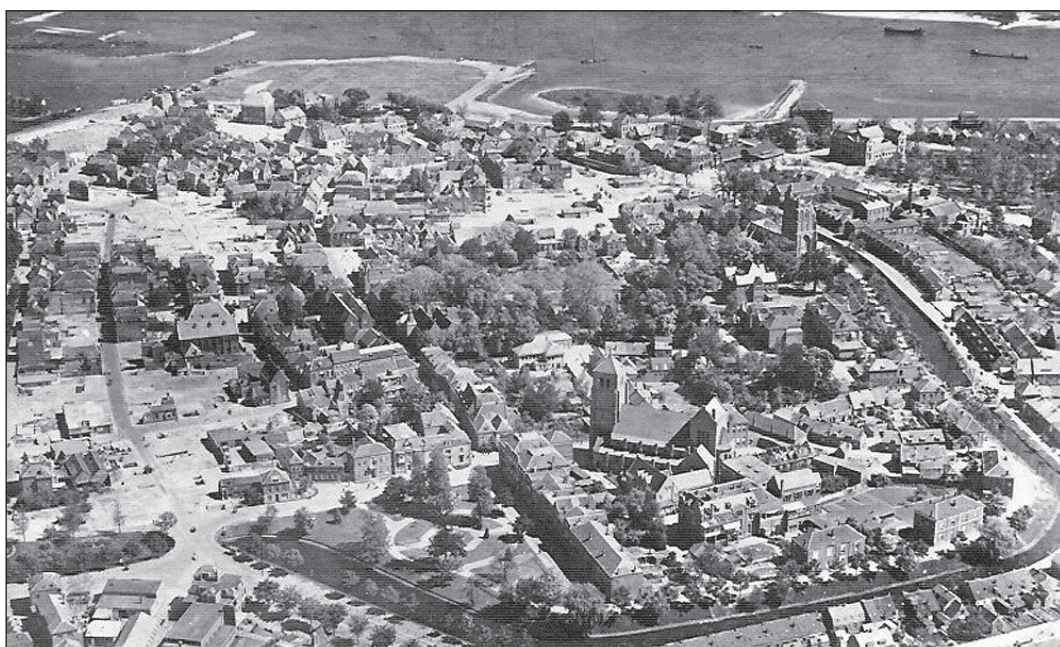
vergunningen. Dirk Beutener, de vader van Klaas, was een van de weinigen die vanwege zijn mandaat van de waterleidingsmaatschappij een vergunning kreeg om de stad te betreden. Hij trof zoals we in een vorig nummer van dit blad al schreven een verschrikkelijk vernielde stad aan. Het centrum was het zwaarst gehavend, maar ook in de toen nog kleine bebouw-

Klaas Beutener in de Waterstraat te Tiel.

Foto: Jan Bouwhuis

Klaas Beutener vertelt verder...

Luchtfoto van Tiel in 1946. Duidelijk is de oorlogsschade te zien.

Foto: KLM, Aerophoto

de cirkel om de stadsgracht hadden veel huizen aanzienlijke schade zoals kapotgeschoten puien, kapotte ramen en daken. Herstel was moeilijk. Er waren geen bouwmaterialen. Het bureau wederopbouw, dat gevestigd was in een pand aan het Kalverbos besloot dat alle panden, die niet eenvoudig te herstellen waren, zorgvuldig moesten worden afgebroken. Met de vrijkomende stenen, het sloophout en rechtgeslagen spijkers konden dan de panden die naar verhouding licht beschadigd waren (provisorisch) worden hersteld.

Klaas: "Het was een onwerkelijke situatie. Eigenaren van zwaar beschadigde gebouwen hadden niets meer over hun eigendom te zeggen. Alleen het nog aanwezige huisraad mochten ze meenemen. Hun huis of bedrijfsruimte werd zorgvuldig gesloopt. De fundatie mocht blijven zitten. Al het bruikbare materiaal werd zorgvuldig gesorteerd en op geslagen in en bij

de oude ETAO-garage aan de Fabriekslaan (later Citroen garage en nu gesloopt). Aannemers zoals mijn vader konden daar beperkt het aller-noodzakelijkste hout en stenen halen om kleinere schade aan huizen en bedrijfsgebouwen te herstellen. Om kapot glas te vervangen, gebruikten we plastic. Dat materiaal was in Nederland toen nog niet bekend maar de geallieerden beschikten over rollen van dat materiaal. Cement was er al vrij snel weer maar andere materialen kwamen pas veel later beschikbaar. Het was geweldig improviseren. Menskracht was er in de aannemerij voldoende. Naast de eigen Tielse aannemers kwamen er vooral uit Noord- en Zuid-Holland aannemers naar Tiel om een graantje van het vele opbouwwerk mee te pikken. Probleem was vooral het materiaal. De eerste maanden werden hoofdzakelijk gebruikt om kleine schade te herstellen. Langzaam maar zeker kwam in de loop van 1946

Th.A. Beutener

V&D 1951

Watertoren 1946

Wederopbouw binnenstad na verwoesting in 1944-1945

Promotiepaneel '125 jaar bouwen in Tiel' Bam-Beutener, periode 1923-1963. Foto: Jan Bouwhuis

meer nieuw bouw materiaal beschikbaar. Het bleef echter nog steeds op de bon. Vooral om hout werd soms gevochten. Glas kwam pas in 1947 mondjesmaat beschikbaar. Ik herinner me dat we zelf in de woning van mijn ouders ruiten misten. Via een bevriende aannemer uit Utrecht mochten we zijn voorzetrampen van zijn huis slopen en in onze woning plaatsen. Het centrum was zo zwaar beschadigd dat er vrijwel geen winkel meer te gebruiken was. Enkele panden zoals Vroom en Dreesman, (toen nog op de plaats waar nu de winkel van Blokker staat) en de kledingzaak van Blijdensteijn konden vrij eenvoudig worden hersteld. Andere winkeliers kregen een noodwinkeltje op de Korenbeurs. Die was toen nog overdekt met een glazen dak. Enkele winkeliers lieten een noodwinkel bouwen. Schoenhandel te Kaat deed dit aan het begin van de Voorstad. Vanaf 1946 was

op beperkte schaal nieuwbouw in de binnenstad mogelijk. Langzaam maar zeker werden de gaten gevuld. Ik herinner me echter dat toen Vroom en Dreesman zijn nieuwe winkel door ons bedrijf liet bouwen de ruimte ernaast richting Groenmarkt nog helemaal ombebouwd was. In 1948 kwam er via de Marshallhulp meer geld beschikbaar en kon de wederopbouw en de bouw van nieuwe woningen op grotere schaal aangepakt worden.

De woningnood had ondertussen schrikbarende vormen aangenomen. Vijf jaar was er vrijwel niets gebouwd en veel huizen waren verwoest. De bevolking was ondertussen wel toegenomen. Omdat de wat grotere Tielse aannemers Beutener en De Vree vooral actief waren in de utiliteitsbouw werden de nieuwe woonwijken gebouwd door aannemers van buiten de stad”.

Een vlooienklap is een karakteristieke kist uit het Rivierengebied die werd gebruikt om kleinnigheden in op te bergen en die tevens diende om makkelijker in de bedstee te kunnen stappen. De conservator van het Flipje en Streekmuseum, Peter Schipper haalt er steeds een bijzonder voorwerp uit en belicht dit in de Nieuwe Kroniek.

‘Uit de vlooienklap’

Door Peter Schipper

Goed ingepakt was ze verbannen naar zolder en jarenlang had ze het daglicht niet gezien. Toen het papier er eenmaal afgehaald was, toonde ze zich in al haar schoonheid en stonden we oog in oog met een Tielse vrouw uit circa 1850. Na wat emails uitgewisseld te hebben waren Tineke en ik die middag in juni 2010 naar Leersum gereden om op bezoek te gaan bij een ouder echtpaar. Na een kopje thee bekeken we het portret, dat al die tijd via vererving in de familie gebleven was. Toch was het op een gegeven moment uit de gratie geraakt en op de zolder beland. Nu werd het aan het Tielse museum te koop aangeboden. We werden het eens over de prijs en voor 500 euro namen we het schilderij mee naar Tiel, de stad waar het eens gehangen moet hebben.

Het schilderij

Het portret is om twee redenen interessant: Er is een Tielse vrouw op afgebeeld en de schilder is uit Tiel afkomstig. De geportretteerde vrouw is Jacoba Lambrechts. Zij is op 21 juni 1812 geboren als dochter van Jacobus

Lambrechts en Geertruida Arler, wonende te Amsterdam. Jacoba huwde met Jan Hendrik Spillenaar die op 1 november 1805 in Varik het levenslicht zag. In 1835 werden ze, komend uit Amersfoort, ingeschreven in het bevolkingsregister van Tiel. Als beroep staat bij Jan Hendrik ‘winkelier’ vermeld. Rond 1840 woonde het paar in de Gasthuisstraat en later in de Waterstraat. Jacoba overleed op 24 maart 1856, haar man zou haar 22 jaar overleven. Vanaf 1872 woonde hij bij zijn dochter Jacoba Johanna Henriette aan het Hoogeinde. Hier overleed Jan Hendrik op 11 december 1878. Als zijn beroep staat dan ‘klerk’ vermeld.

Het portret van Jacoba Lambrechts is links onder gesigneerd met ‘J. Slothouwer fecit’. Jacobus Hermanus Slothouwer was een Tielse schilder. Op 29 oktober 1809 was hij in de Waalstad geboren. Het schilderen leerde hij aanvankelijk van zijn vader en later van de bekendere Tielse schilder Dirk van Oosterhoudt (1756-1830). Tussen 1830 en 1833, een spannende tijd door de opstand der Belgische gewesten, was Slothouwer onder de wape-

*Schilderij van Jacoba
Lambrechts.*

*Foto: Flipje en Streek-
museum, Tiel.*

nen. Daarna zwierf hij langs verscheidene plaatsen in Nederland, zoals Utrecht, Amersfoort, Nijmegen en Rotterdam. Hier vond hij het publiek dat hem de opdrachten voor portretten verschafte. Na 1841 vertrok hij naar Duitsland. Uiteindelijk kwam hij terecht in Amsterdam waar Slothouwer op 4 april 1885 is overleden. Tussen de portretten van zijn hand die bewaard zijn gebleven vinden we een aantal bekende Tielse families, zoals Van Lidth de Jeude, Wermeskerken, Van Wessem en Campagne. Zij behoorden tot de toenmalige elite in de stad. Jacoba Lambrechts moeten we meer tot de middenklasse rekenen. Als kunstwerk ademt het portret de geest en

de sfeer van de Biedermeiertijd. Jacoba is gekleed in een bronskleurige japon met gepofte mouwen. Vooral de uitbundige bloemen op de witte kanten muts over de pijpenkrullen van het haar zijn typerend. Het schilderij heeft een eenvoudige, hol geprofileerde lijst met mahoniefineer. De techniek die Slothouwer gebruikte is de pastel.

Het portret van Jacoba Lambrechts is een fraaie aanwinst voor de collectie van het Flipje en Streekmuseum dat zich toelegt op het in objecten vastleggen van leven en werken van de bewoners van Tiel en het westelijk rivierengebied. En zo is deze Tielse vrouw na vele jaren weer thuis.

In 2010 is de poldermolen Wadenoijen verplaatst van Wadenoijen naar het natuurgebied De Steendert tussen Est en Ophemert. In dit artikel beschrijven we de geschiedenis van de molen, het waarom van de verplaatsing en vertellen we iets over het nieuwe natuurgebied De Steendert.

Het is een ‘plaatje’!

Door Bert Leenders

De Poldermolen Wadenoijen – een echte naam heeft hij niet – is een windmolen van het type grondzeiler. De molen is in 1888 gebouwd nadat zijn voorganger door brand verwoest was. Daarbij werden onderdelen gebruikt van een molen die eerder in Noord-Holland dienst ge-

daan had. De molen is jarenlang gebruikt voor het bemalen van de Dorpspolder Wadenoijen. Bij een normale waterstand verloopt de afwatering naar de Linge op natuurlijke wijze. Bij hoog water was vroeger echter de hulp van poldermolens nodig. De Dorpspolder

De poldermolen Wadenoijen op de oude locatie.

Foto: Jan Bouwhuis

Het is een ‘plaatje’!

Door de aanleg van de Betuwelijn kwam de molen nóg meer in de verdrukking. Foto: Jan Bouwhuis

Wadenojen was tot 1953 de eigenaar. Door een fusie van waterschappen kwam de molen in 1953 in handen van het polderdistrict Tielervwaard. Vanaf 1974 werd de Molenstichting Gelders Rivierengebied de eigenaar en beheerder. Verplaatsing was noodzakelijk omdat de molen steeds meer ingesnoerd raakte tussen A15, de spoorlijn Geldermalsen-Arnhem, een lokale weg, de hoge vuilstortplaats van afvalverwijderaar AVRI en de Betuwelijn. De molen kreeg daardoor niet alleen te weinig wind maar raakte ook uit het zicht.

De molenstichting Gelders Rivierengebied heeft in onze regio negen molens onder zijn beheer. De stichting ijverde al jaren voor verplaatsing van de molen naar het twee kilometer verderop gelegen natte natuurgebied De

Steendert. In 2007 gingen de seinen hiervoor op groen. De lokale overheden en rijksdienst voor de monumentenzorg steunden het plan. De AVRI was bereid om 400.000 euro bij te dragen. Ook de projectorganisatie Betuwe-route tastte in de buidel. De rest van de ongeveer een miljoen euro kostende verplaatsing kwam van een Europees fonds en een bijdrage van de provincie. Met het verplaatsen van deze poldermolen verliest Tiel de laatste windmolen op zijn grondgebied. De gemeente Neerijnen krijgt er een zevende molen bij. Binnen onze regio is het daarmee de meest molenrijke gemeente.

Bouwen tussen heden en verleden

Bouwbedrijf Groot Roessink kreeg de eer om de verplaatsing uit te voeren. Groot Roessink

is een dochteronderneming van de firma Woudenberg in Ameide, het bedrijf dat in 1978 en 1979 de Waterpoort in Tiel herbouwde. Het bedrijf dat al meer dan 120 jaar bestaat typeert zijn bedrijfsactiviteiten met de leuze 'Bouwen tussen heden en verleden'. Woudenberg en dochter Groot Roessink hebben veel ervaring met restauraties van historisch belangrijke gebouwen. Groot Roessink heeft een speciale bouw- en restauratieploeg voor molens. Met deze activiteit is het bedrijf in 1975 begonnen. "In de loop der jaren hebben we," vertelt bedrijfsleider Arendsen, "al vele molens in Gelderland en Overijssel onder handen gehad. Het bouwen en restaureren van molens is specialistisch werk. Een allround timmerman heeft enkele jaren nodig om dit vak goed onder de knie te krijgen. Hoewel iedere opdracht verschillend is, is het bouwen van een nieuwe of de restau-

ratie van een bestaande molen voor ons bijna routinewerk geworden. Het verplaatsen van een molen komt weinig voor en is ook voor ons een bijzondere opdracht."

Het bouwproces

In januari 2010 is begonnen met de voorzichtige sloop van de molen. De gemetselde onderbouw werd daarbij in grote stukken gezaagd, zoals dat ook in 2007 gebeurde bij de uit 1881 stammende overslagloods van Van Gend en Loos nabij het Tielse station Tiel centraal naar het Openluchtmuseum in Arnhem. Het houten achtkant en de molenkap werden in hun geheel in januari tijdens een imposant middernachtelijk transport via Ophemert naar de nieuwe locatie gebracht. De molen rust op een nieuwe onderheide betonfundering. Ook zijn er nieuwe waterlopen geconstrueerd. Op de achterwaterloop is het

Geen leuke aanblik: Johan Cahuzak bekijkt de ontmanteling van de molen.

Foto: Jan Bouwhuis

oude gewelf en frontmuur uit Wadenoijen geplaatst.

Op de betonvloer werden de in stukken gezaagde veldmuren uit Wadenoijen geplaatst. Na opbouw hiervan werd de molen met uitzondering van de wieken in een dag opgebouwd. Dit moest in verband met het vogelbroedseizoen voor 1 april gebeuren. De wieken volgden enkele dagen later.

De molen stond op een mooie plek, maar mag ook nu weer gezien worden. “Wat een plaatje” hoorde ik een bezoeker zeggen toen hij langs de molen op zijn nieuwe plek fietste. Deskundigen zijn zeer te spreken over de wijze waarop de molenploeg van Groot Roessink zijn werk gedaan heeft. Van het zagen van de veldmuren is zelfs door een expert nauwelijks iets te zien. De molen staat op een mooie plek en zal naarmate het natuurgebied de Steendert zich verder ontwikkelt veel kijkers trekken. Maar ook nu al is een fietstocht of wandeling naar de Steendert de moeite waard. In november is de molen officieel in gebruik genomen. Gelders gedeputeerde Annelies van der Kolk verrichtte de openingshandeling door de vang los te maken en de wind zijn werk te laten doen. Dit jaar wordt het fietspad nog van een nieuwe topklaag voorzien en zal de gemeente Neerijnen nog wat bankjes in het gebied plaatsen. Vrijwillig molenaar Johan Cahuzak heeft ondertussen met zijn echtgenote Reina zijn intrek in de molen weer genomen. In verband daarmee zal de molen alleen na afspraak en op bijzondere momenten te bezichtigen zijn.

De Steendert

De Steendert is een nieuw natuurgebied tussen Ophemert en Est. Het is ontwikkeld in het kader van de ruilverkaveling Avezaath – Ophemert. Het is een komgrondengebied, waarvan

in de vijftiende eeuw al melding van wordt gemaakt. De naam De Steendert is afgeleid van steenhard, waarmee verwezen wordt naar de hardheid van de grond. In 1998 zijn hier twee plassen gegraven, een zogenaamde kwelplas en een voorraadplas. De molen zal af en toe gebruikt worden om water van de kwelplas naar de voorraadplas te malen. Het gebied is 100 hectare groot en wordt beheerd door Staatsbosbeheer. Met uitzondering van de paar stukje landbouwgrond mag je door het gebied dwalen. Langzaam maar zeker wordt het mede door verschraling van de bodem een eldorado voor liefhebbers van wilde planten.

Bronnen

Bij het schrijven van dit artikel werd gebruikt gemaakt van eigen waarnemingen, diverse websites en informatiemateriaal van aannemersbedrijf Groot Roessink. De informatie over De Steendert is afkomstig van IVN gids Wil Miltenburg.

Pronkstuk op nieuwe locatie.

Foto: Bert Leenders